

فصل دوم

نابودی میراث فرهنگی عراق

گاهی برخی مسائل اتفاق می افتد... آزادی اینها را هم دارد... دونالد رامسفرد،

وزیر دفاع ایالات متحده (۱۱)



نیروهای ائتلاف، در حین جنگ و اشغال عراق، در محافظت از میراث بی نظیر فرهنگی این کشور، ناکام بوده‌اند. غارتگران و دزدان، این میراث را به راحتی به یغما بردند. در نخستین روزهای اشغال، بسیاری از مراکز فرهنگی مهم عراق، از جمله موزه ملی و کتابخانه ملی این کشور، غارت شده و به شدت آسیب دیدند. (۱۱) پس از آن هم، نیروهای ائتلاف در سایت‌های باستان‌شناسی حساس عراق، اقدام به برپایی اردوگاه کرده و در طول عملیات‌های نظامی، این سایت‌ها را نابود کردند. اشغالگران، با وجود درخواست‌های بین‌المللی، سایت‌های باستان‌شناسی را به مکان امن چپاول گران، تبدیل کرده‌اند. این امر، نقض آشکار قوانین بین‌المللی است. غارتگران، ده‌ها سایت را از مهمترین سایت‌های عراق چپاول کرده‌اند و این غارتگری همچنان ادامه دارد.

هشدار نهادهای فرهنگی پیش از آغاز جنگ

پیش از آغاز حملات نظامی مارس ۲۰۰۳ به عراق، مؤسسات حرفه‌ای و پژوهشگران مختلف، با مقامات واشنگتن و لندن، تماس گرفته و نسبت به خطراتی که متوجه میراث فرهنگی عراق بود، هشدار دادند. جلگه حاصلخیز بین‌النهرین، تاریخی هشت‌هزارساله دارد و در این مدت برای جهانیان، بزرگ‌ترین گنجینه‌ها و مکان‌های فرهنگی را به ارمان آورده است. این میراث غنی فرهنگی شامل مجموعه‌ای از موزه‌ها و کتابخانه‌های خارق‌العاده، ساختمان‌های تاریخی، شهرهای قدیمی و صدها سایت مهم باستان‌شناسی است. برخی از بزرگ‌ترین اساتید باستان‌شناسی، هنر و تاریخ جهان، نسبت به

آسیب‌های ناشی از حملات نظامی و غارت‌گری‌های پس از جنگ، به این میراث عظیم، هشدار داده بودند. (۱۲)

هیأتی از پژوهشگران، مدیران موزه‌ها، کلکسیونرهای هنری و مخالفین معامله آثار تاریخی، در ژانویه ۲۰۰۳، درباره اثرات جنگ بر میراث فرهنگی عراق، با مقامات پنتاگون صحبت کردند. (۱۳) آنها هشدار دادند که موزه ملی بغداد، مهمترین و بی‌همتاترین سایت تاریخی در عراق است. (۱۴) مک مک گوایر گیبسون (McGuire Gibson)، استاد دانشگاه شیکاگو و یکی از اعضای این هیأت، دو بار پس از آن هم به پنتاگون رفت و به نیروهای ائتلاف، احتیاط‌های لازم را ابلاغ نمود. (۱۵) او همکاری‌اش، چند هفته مانده به آغاز جنگ، برای فرماندهان نظامی چندین ایمیل یادآوری ارسال کردند. (۱۶) وی (مک گوایر) بعدها گفت: «فرماندهان نظامی و پنتاگون اطمینان داده بودند که از سایت‌ها و موزه‌ها محافظت می‌کنند.» (۱۷)

مؤسسه باستان‌شناسی آمریکا (Archaeological Institute of America)، شورای بین‌المللی موزه‌ها (International Council of Museums)، کمیته بین‌المللی سپر آبی (International Committee of the Blue Shield)، و سایر ارگان‌های حرفه‌ای، در روزهای نزدیک به جنگ، هشدارهای علنی منتشر کرده و درباره گنجینه‌های فرهنگی عراق، اطلاعات خاص بیشتری را ارائه دادند. (۱۸) این گروه‌ها، درباره حفاظت از میراث فرهنگی عراق، مسئولیت رهبران ایالات متحده و بریتانیا را طبق قوانین بین‌المللی، یادآوری کردند. در این زمینه، آنها به معاهده هاگ (Hague Convention) در ۱۹۵۴ درباره حفاظت از دارایی‌های فرهنگی در منازعات نظامی، اشاره کردند. (۱۹) آنها هشدار دادند، برای نیروهای اشغالگر حفاظت از سایت‌ها و مؤسسات فرهنگی عراق، باید اولویت بالایی داشته باشد. (۲۰) با این حال، برخی از گروه‌های فرهنگی نیز جز مشاوران جنگ بودند. شورای دارایی‌های فرهنگی آمریکا (American Council for Cultural Property) که در اواخر سال ۲۰۰۲، به وسیله تاجار و کلکسیونرهای ثروتمند آثار هنری و آنتیک خاورمیانه تأسیس شد، جنگ علیه عراق را فرصتی برای ورود میراث فرهنگی عراق، به بازار جهان بر می‌شمردند. (۲۱) رئیس این گروه، آشتون هاکنز (Ashton Hawkins) گفت: «ما معتقدیم توزیع قانونی آثار فرهنگی در بازار، یکی از بهترین راه‌های محافظت از آنهاست.» (۲۲)

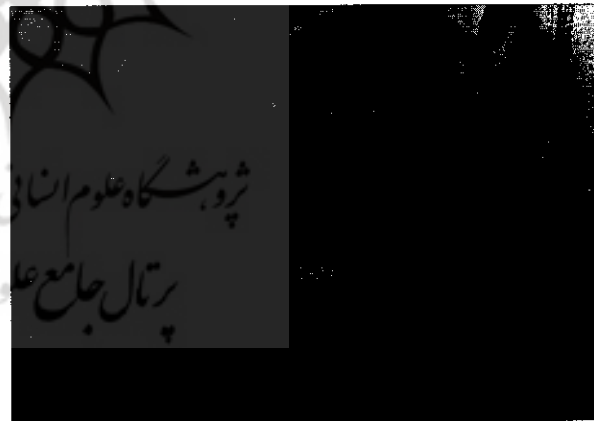
اعضای این گروه، پیش از آغاز جنگ و مجدداً در آوریل ۲۰۰۳، با مقامات وزارت خارجه و پنتاگون دیدار کردند. (۲۳) این شورا با دولت بوش دارای روابط محکمی بوده و یکی از رهبران آن، از اعضای کمیته مشاوران فرهنگی رئیس‌جمهور، بود. این لابی جدید از دولت می‌خواست، قوانین

عراق را به گونه‌ای تغییر دهند که امکان حفاری و استخراج بیشتری در سایت‌های باستان‌شناسی عراق، فراهم و علاوه بر آن، صادرات آثار فرهنگی به خارج، بیشتر و آسان‌تر شود. همچنین، این گروه، به موزه‌ها و دولت عراق پیشنهاد کمک‌های فنی پس از جنگ را ارائه کرد.^(۱۵)

پژوهشگران و ارگان‌های نگران درباره فعالیت‌های مخرب این لابی جدید، هشدار می‌دادند. بسیاری از پژوهشگران معتقد بودند، تجارت و جمع‌آوری آثار آنتیک، منجر به تحریک غارت و نابودی سایت‌های باستان‌شناسی و همچنین چپاول موزه‌ها می‌شود.^(۱۶) دومینیک کالسن (Dominique Collon) از موزه بریتانیا، درباره این لابی گفت: «چنین روندی (درخواست‌های لابی)، منجر به غارت و چپاول آثار فرهنگی می‌شود. تا زمانی که مردم آمریکا، پول دارند، بازاری برای این اجناس آنتیک وجود دارد. اما در نهایت پشت پرده چنین تجارتی، چیزی جز غارت میراث فرهنگی یک کشور، نیست.»^(۱۷)

غارت‌های اولیه

نظامیانی که در آوریل ۲۰۰۳، بغداد و سایر شهرهای عراق را تسخیر کردند، برای محافظت از سایت‌های فرهنگی عراق، هیچ کاری انجام ندادند. آنها نه تنها از مکان‌های تاریخی عراق، محافظت نکردند، بلکه حتی از غارت و چپاول این مکان‌ها نیز جلوگیری نکردند. این در حالی بود که بسیاری از شهروندان از آنها خواسته بودند از این مکان‌ها، محافظت کنند.^(۱۸) مهمترین مؤسسات فرهنگی عراق، در دو ناحیه کوچک قرار گرفته بودند. بنابراین، نظامیان آمریکایی به راحتی می‌توانستند، از این دو مکان نیز مانند حفاظت از وزارت نفت عراق، محافظت کنند. تانک‌ها و یگان‌های پیاده نظام بسیاری در نزدیکی این دو محل قرار گرفته بودند. با این حال به نظامیان دستور داده بودند در حفاظت از این مکان‌ها، دخالتی انجام ندهند.^(۱۹) در غیاب ارتش فعال و پلیس انتظامی عراق، نیروهای ائتلاف، گنجینه‌های فرهنگی عراق را در معرض خطرات بزرگی قرار دادند.



اندکی پس از فروپاشی رژیم سابق عراق، حمله به میراث فرهنگی عراق، شروع شد. پژوهشگران هنری، هشدار داده بودند، با فروپاشی نظم عمومی، حتی در شهرهایی نظیر مونترآل و نیویورک هم غارتگری رواج می‌یابد.^(۲۰) به نظر می‌رسد؛ غارتگران عراق، اهداف متفاوتی داشتند. برخی از آنها با اقدامات خود، خشم خود را از رژیم پیشین عراق، نشان می‌دادند. برخی نیز دزدان عادی بودند. بعضی نیز به نظر می‌رسید گروه‌های سیاسی سازمان‌یافته بودند. از جمله این گروه‌ها، گروهی بود که آرشو دوران صدام حسین را در موزه ملی عراق، به آتش کشید. برخی هم دزدان حرفه‌ای آثار هنری بودند، که به خوبی می‌دانستند، دنبال چه

چیزی هستند. بازرس ارشد ایالات متحده، بعدها گفت؛ به نظر او برخی از دزدها توسط دلان بین‌المللی آثار هنری، هدایت می‌شدند. به عنوان مثال؛ برخی از این دزدان، سر مجسمه‌های سنگی بزرگ را با ابره‌های خاصی بریده بودند و تنها آثار ارزشمند را ربوده بودند.^(۲۱)

دزدان حرفه‌ای؛ آثار هنری، اشیاء ارزشمند جهانی، کتاب‌های نایاب و سایر آثار ارزشمند را ربودند. این در حالی بود که دزدهای عادی بیشتر، کامپیوترها، پرینترها، دستگاه‌های فتوکپی، مواد نگه‌دارنده، سیستم‌های روشنایی، مبلمان، فرش‌ها، ژنراتورها و سیستم‌های تهویه مطبوع را می‌زدیدند. برخی از دزدان هم سیم‌های مسی را از دیوار بیرون کشیده و درها و پنجره‌ها را هم با خود می‌بردند. بنا به دلایل مختلفی، این دزدان پس از انجام کار خود، محل را آتش می‌زدند و در نتیجه ویرانی گسترده‌ای به جای می‌گذاشتند.^(۲۲)

بسیاری از عراقی‌های نگران، خود را به خطر می‌انداختند و تلاش زیادی می‌کردند تا از غارت آثار فرهنگی جلوگیری کنند. کارکنان موسسات، بسیاری از اشیای گرانبها را جمع‌آوری کرده و در انبارها یا پناهگاه‌های خاص، ذخیره نمودند.^(۲۳) در حالی که بغداد، زیر بمباران هوایی بود و غارت و چپاول هم شروع شده بود، اما بسیاری از مردم به عملیات نجات خود، ادامه می‌دادند. یکی از امامان محلی عراق، ترتیبی داد تا بخشی از ذخایر کتابخانه ملی در مسجد حق بغداد، نگهداری شوند.^(۲۴) افراد داوطلب، هزاران کتاب و دست‌نوشته را از خیابان‌ها جمع‌آوری می‌کردند، این در حالی بود که هر لحظه، امکان حمله سارقین مسلح وجود داشت. علاوه بر این، امام مسجد حق، از کارکنان کتابخانه خواست برای جلوگیری از سرقت‌های بیشتر، درهای فولادی ضد آتش بسازند.^(۲۵)

ارگان‌های فرهنگی بین‌المللی و پژوهشگران، با اعلام نخستین اخبار نابودی آثار فرهنگی عراق در رسانه‌ها، برای حفاظت از گنجینه‌های درخواست‌های خود را از نیروهای ائتلاف و رهبران فرهنگی عراق تکرار کردند. کارکنان و مدیران موسسات فرهنگی عراق، از سربازان مستقر در نزدیکی محل و افسران ساکن در هتل فلسطین، خواهان حفاظت فوری مؤسسات خود بودند. با این وجود، فرماندهان نظامی از اقدام سریع برای حفاظت از این مؤسسات، سر باز زدند. دونالد رامسفلد، وزیر دفاع وقت ایالات متحده؛ در ۱۱ آوریل ۲۰۰۳ (اردیبهشت ۱۳۸۲)، گزارش‌های رسیده از عراق را رد کرده و این اخبار را نادرست و بزرگ‌نمایی شده، توصیف کرد.^(۲۶) بدین ترتیب، تخریب آثار عراق، چندین روز ادامه یافت.^(۲۷)

سه نفر از اعضای کمیته مشاوران دارایی‌های فرهنگی کاخ سفید، در اعتراض به بی‌مسئولیتی ایالات متحده، فوراً از سمت خود استعفا دادند. مارتین سولیوان (Martin Sullivan)، رئیس این کمیته در نامه استعفای خود نوشت: «به دلیل بی‌عملی دولت ما (ایالات متحده)، از وقوع تراژدی (غارت، چپاول و نابودی میراث فرهنگی عراق) جلوگیری نشد.»^(۲۸)

جزئیات نابودی کتابخانه‌ها، آرشیوها و کتاب‌های دست‌نویس

دو آتش‌سوزی در روزهای ۱۰ و ۱۲ آوریل ۲۰۰۳ (اردیبهشت ۱۳۸۲) در کتابخانه ملی بغداد، اتفاق افتاد که به بخش بزرگی از قسمت جلویی ساختمان، آسیب زد.^(۲۹) حدود یک چهارم کتاب‌ها، از جمله کتاب‌ها و روزنامه‌های نایاب، ربوده یا سوخته شدند. ۶۰ درصد اسناد پادشاهی هاشمی و عثمانی و تقریباً همه آرشیوهای دولتی اخیر عراق، در آتش سوخت.^(۳۰) تقریباً همه نقشه‌ها و تصاویر، نابود شدند.^(۳۱) دوده و خاکستر، مجموعه‌های باقی‌مانده را نیز نابود کرد.^(۳۲)

سایر کتابخانه‌های بزرگ بغداد نیز تخریب شدند. کتابخانه آثار

دست‌نویس ملی، به دلیل آتش‌سوزی و چپاول، دچار آسیب جدی شد. با این حال، کارکنان کتابخانه‌ها و مردم عادی، برای حفاظت از مجموعه‌ها، آنها را در پناهگاه‌های خاصی جمع‌آوری می‌کردند. (۳۳) سارقین، کتاب‌های دست‌نویس بیت‌الحکمه را غارت کرده و برخی از آنها را نیز سوزاندند. (۳۴) آتش، به کتابخانه اوقاف مذهبی هم آسیب زیادی وارد کرد. کتابدارها، بسیاری از دست‌نوشته‌ها را نجات دادند. با این حال، بیش از ۱۰۰۰ کتاب رپوده و بیش از ۵۰۰ کتاب هم، سوزانده شد. (۳۵) به برخی از کتابخانه‌های عراق، از جمله کتابخانه علوم و آکادمی عراق، کتابخانه دانشگاه المستنصریه و کتابخانه کالج پزشکی بغداد، دستبرد زده شد. (۳۶) تمام کتابخانه دانشکده هنرهای دانشگاه بغداد، به خاکستر تبدیل شد. (۳۷)

در خارج از بغداد، که نیروهای ائتلاف هیچ حفاظتی برقرار نکرده بودند نیز چنین فجایعی رخ داد. کتابخانه مرکزی دانشگاه بصره در شعله‌های آتش سوخت و حداقل ۷۰ درصد مجموعه‌های آن، نابود شد. سایر کتابخانه‌های دانشگاهی و وابسته به شهرداری بصره نیز دچار سرنوشت مشابهی شدند. (۳۸) خرابکاران آثار هنری، کتابخانه مرکزی دانشگاه موصل را سرقت کرده و یک سوم آثار آن را ربودند. (۳۹)



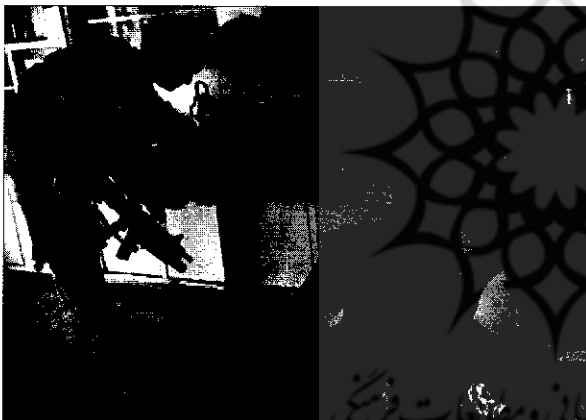
تخریب موزه‌ها و ساختمان‌های تاریخی

سارقین، در سه نوبت بین روزهای ۱۰ تا ۱۲ آوریل ۲۰۰۳ (اردیبهشت ۱۳۸۲)، به موزه ملی عراق، حمله کردند. این در حالی بود که نیروهای ائتلاف از خود هیچ واکنشی نشان نمی‌دادند. دزدان، در مجموع بین ۱۴ تا ۱۵ هزار شی تاریخی را ربودند. از جمله این اشیای تاریخی می‌توان به سکه‌ها، مجسمه‌ها، سرامیک‌ها، فلز کاری‌ها، پاره‌سنگ‌های معماری، کتیبه‌های خط میخی و اکثر مجموعه‌های مهر استوانه‌ای سومری موزه، اشاره کرد. (۴۰) مرمر مشهور «بانو وارکا» (Warka lady)، متعلق به ۳۱۰۰ سال پیش از میلاد مسیح، به همراه ۴۰ شی تاریخی مشهور جهانی دیگر، ناپدید شد. نیروهای ائتلاف در ۱۶ آوریل ۲۰۰۳ (اردیبهشت ۱۳۸۲)، چهار روز پس از پایان چپاول آثار فرهنگی عراق، برای محافظت از آنها، وارد عمل شدند. (۴۱) خوشبختانه، کارکنان موزه‌ها، پیش از آغاز جنگ، بسیاری از اشیای تاریخی را به پناهگاه‌های امن، منتقل کرده بودند و در نتیجه، این اشیای دست‌نخورده باقی ماند. موزه ملی عراق، بسیاری از بروشورها و فایل‌های کامپیوتری خود از جمله اسناد بی‌نظیر مربوط به حفاری‌های باستان‌شناسی را از دست داد.

علاوه بر مؤسسات مستقر در بغداد، غارتگران به مؤسسات مهم فرهنگی سایر شهرها از جمله موزه موصل حمله کردند. غارت‌گران، صدها شی ارزشمند از جمله ۱۶ در برنزی دوره آشوریان مربوط به دروازه‌های بلاوات

(Blawat)، متعلق به ۹ قرن پیش از میلاد مسیح و کتیبه‌های گلی و سنگی مربوط به نینوا و نمرود را از این موزه دزدیدند. (۴۲) علاوه بر این، کتاب‌های نایاب، نقشه و دست‌نوشته‌های تاریخی نیز ناپدید شدند. (۴۳)

همچنین، سارقین، برخی از ساختمان‌های تاریخی زیبای عراق و محله‌های قدیمی شهرها را نیز نابود کردند. سارقین به مدت ۱۲ هفته، مرکز مدیریتی و فرهنگی قدیمی بغداد را غارت می‌کردند. در طول این مدت، نیروهای آمریکایی، کاری جز نظارت نمی‌کردند. این مرکز در ناحیه‌ای قرار گرفته است که کاخ ابوسعید متعلق به قرن دوازدهم میلادی، مدرسه المستنصریه متعلق به قرن چهاردهم میلادی، مسجد ساره متعلق به قرن شانزدهم میلادی، بازار الساره (بازار سرپوشیده زیبایی که کتاب‌های قدیمی در آن به فروش می‌رسید) و مجتمع مدیریتی ساره متعلق به قرن نوزدهم میلادی نیز در آن قرار دارد. (۴۴) سارقین؛ مبلان، اثاثیه، درها، پنجره‌ها، نقش دیوارها و سنگ فرش‌های این مکان‌ها را ربوده و سپس این مناطق را به آتش کشیدند. آنها همه‌چیز، حتی قطعات معماری بازمانده را نیز ربودند. (۴۵) سارقین، در مدت طولانی‌تری (بیش از ۱۲ هفته)، سربازخانه‌های دوران عثمانی در بغداد را آجسر به آجر، ربودند. (۴۶) صلیب آبی (Blue Cross) گزارش داد؛ در طول هفته‌هایی که آثار فرهنگی عراق به غارت می‌رفت؛ «تمام درخواست‌های رسیدگی که به کمیته فرهنگی دولت موقت ائتلاف داده می‌شد، بی‌فایده بود.» (۴۷)



غارت سایت‌های باستان‌شناسی

سایت‌های باستان‌شناسی عراق، شامل بیش از ۱۵۰ شهر و شهرک باستانی سومر، پایتخت‌های بزرگ بابل، نمرود و نینوا می‌شود. پژوهشگران به مقامات ائتلاف، تأکید کرده بودند، غارتگری منجر به نابودی سابق باستان‌شناسی می‌شود که پایه و اساس درک ما از تاریخ باستان است. این سوابق را تنها می‌توان با حفاری‌های دقیق و ثبت نتایج آن به‌وسیله باستان‌شناسان حرفه‌ای، درک کرد. (۴۸) نیروهای ائتلاف، تقریباً هیچ محافظتی از این سایت‌ها به عمل نمی‌آوردند. در نتیجه، غارتگران، سریعاً وارد عمل شدند. هزاران عراقی، که بسیاری از آنها سارقین آثار هنری بودند، وارد این سایت‌ها شده و با استفاده از بیل و بیلچه شروع به حفاری کردند. آنها به دنبال سکه‌های ارزشمند، مهرهای استوانه‌ای، سفالینه‌ها، کتیبه‌های گلی، نقش برجسته‌های سنگی و سایر اشیای گرانبها بودند. (۴۹) بیشترین چپاول در جنوب عراق اتفاق افتاد، جایی که بیشترین مکان‌های تاریخی در آن واقع شده است. (۵۰)

در اکتبر ۲۰۰۳، یک افسر بلندپایه گفت؛ اگرچه دولت موقت ائتلاف، ۱۶۷۵ محافظ عراقی را برای نگهداری ۳۰۰۰ سایت استخدام کرده است،

اما این محافظین به قدر کافی آموزش ندیده‌اند و همین‌طور به قدر کافی مجهز نیستند. وی افزود: این نگهداران آموزش رسمی امنیتی کمی دیده‌اند و از ابزارهای ارتباطی و وسایل نقلیه لازم، برخوردار نیستند. دکتر جان مالکولم راسل (John Malcolm Russell) مشاور فرهنگی دولت موقت ائتلاف، در نوامبر ۲۰۰۳، بی‌پرده گفت: «محافظت از سایت‌های باستان‌شناسی عراق، برای ائتلاف، اولویتی ندارد.» (۵۷)

با گذشت زمان، سارقین آثار فرهنگی، منسجم‌تر شده و در برخی از شهرهای بزرگ، صدها نفر با آنها همکاری دارند. مک گوایر گیسیون (استاد دانشگاه شیکاگو و از پژوهشگران نگران گنجینه‌های فرهنگی عراق که بارها به دولت ایالات متحده هشدار داده بود)، در سپتامبر ۲۰۰۶، به روزنامه واشنگتن پست، گفت: «چپاول سایت‌های باستان‌شناسی در مقیاس بزرگ صورت می‌گرفت. برخی از بزرگ‌ترین سایت‌های سومریان، کاملاً غارت شده‌اند.» (۵۸) صندوق آثار تاریخی جهانی (World Monuments Fund)، با نارضاحتی ابراز کرد سایت‌های عراق، «توسط سارقین، روز و شب غارت می‌شوند، تا بازار هنری گرسنه بین‌المللی را با اشیای آنتیک، سیر کنند.» (۵۹)

نابودی آثار فرهنگی به دست نیروهای ائتلاف

اقدامات نظامی نیروهای ائتلاف، آسیب شدیدی به سایت‌های تاریخی، ساختمان‌های بی‌نظیر و محله‌های قدیمی شهرها وارد کرده است. این آسیب، بخصوص در مورد محله‌های قدیمی، بسیار شدید بوده است. از جمله این محله‌ها، می‌توان به نابودی منطقه مرکزی شهر مقدس نجف در برخورد نظامی اوت ۲۰۰۴ نیروهای ائتلاف و جیش‌المهدی، اشاره کرد. بمباران نیروهای ائتلاف، در نوامبر ۲۰۰۴ بیش از یک صد مسجد را در فلوچه، ویران کرد. این در حالی بود که حملات هوایی و زمینی ائتلاف، ساختمان‌های قدیمی تل‌عفر، رمادی، سامرا و چند شهر دیگر را با خاک یکسان کرد.

در برخی موارد، نیروهای ائتلاف، آسیب‌های جدی و جبران‌ناپذیری به سایت‌های مهم باستان‌شناسی عراق، وارد کرده‌اند. ایالات متحده، در سایت‌های باستانی بابل و عور، چند پایگاه نظامی بنا کرد. بناهای فعال در سایت بابل، برای احداث یک فرودگاه هلی‌کوپتر، پمپ‌بازین و دیوارهای بتنی، زمین را هموار کرده و علاوه بر این، در این محل، حداقل یک دو جین خندق حفر کردند. این بناها، چندین تن شن و ماسه برای احداث پارکینگ وسایل نقلیه نظامی در کنار آمفی‌تئاتر یونانی متعلق به اسکندر مقدونی، به

سایت، آوردند. (۶۰) سربازان لهستانی از سپتامبر ۲۰۰۳ تا ژانویه ۲۰۰۵، در بابل، اردوگاهی برپا کردند که به کمپ آلفا مشهور بود.

دکتر جان کرتیس (John Curtis)، از دپارتمان خاور نزدیک موزه بریتانیا، از تخریب عمومی در عراق، گزارش کرده و متوجه شد، کیسه‌های سنگ و شنی که برای سنگ‌سازی به کار می‌روند، از اشیای تاریخی پر شده و از این سایت (بابل)، خارج می‌شوند. این کیسه‌ها حاوی تکه‌های سفالی، استخوان‌ها و آجرهای تاریخی بودند. بخشی از ساختمان‌های باستانی، تخریب

شده بود. (۶۱) پژوهشگران بین‌المللی و رهبران عراقی از فرماندهان آمریکایی خواستند این سایت را ترک کنند، اما آنها تا ۱۵ ژانویه ۲۰۰۵، در این محل ماندند. دولت لهستان، بعدها به دلیل شرکت در این جرم، عذرخواهی نمود. (۶۲)

نادیده گرفتن و عدم محافظت آثار تاریخی

دولت‌های ایالات متحده و بریتانیا، در نخستین روزهای اشغال عراق، در پاسخ به انتقادات عمومی از غارت آثار فرهنگی عراق، اعلام کردند؛ برای بازیابی اشیای به سرقت رفته از موزه ملی عراق، جبران آسیب‌های وارد شده به کتابخانه ملی عراق و احیای فرهنگ ملی عراق که در دوران صدام حسین به شدت آسیب دیده بود، گام‌های بزرگی برخواهند داشت. وزارت خارجه ایالات متحده، صندوق کمک ایالات متحده (USAID)، کتابخانه کنگره آمریکا، موزه بریتانیا و کنسولگری بریتانیا (British Council)، برنامه‌های ویژه‌ای را در این مورد، شروع کردند. حتی پنتاگون، FBI و گمرک ایالات متحده (US Customs) نیز در این پروژه‌ها، دخالت داشتند.

موزه بریتانیا، سه روز پس از انتشار نخستین اخبار غارتگری در عراق، در ۱۵ آوریل ۲۰۰۳ (۲۵ اردیبهشت ۱۳۸۲)، کنفرانسی خبری برگزار کرد و از دولت بریتانیا و سایر کشورهای جهان خواست برای بازیابی موزه ملی به یغما رفته عراق، تلاش کنند. جالب این بود که در حین این کنفرانس، تماسی با هیأت‌مدیره اشیای آنتیک عراق، برقرار و مشخص شد هنوز موزه ملی عراق، بی‌حفاظ است و غارتگری ادامه دارد. (۶۳) پس از اعتراض پژوهشگران و شرم دولت بریتانیا، نیروهای ائتلاف در روزهای بعد برای حفاظت از موزه وارد عمل شدند.

دولت واشنگتن، بعدها، مأمورین FBI و گمرک را برای یافتن اشیای گم شده موزه ملی عراق، روانه بغداد کرد. ماتیو باگدناس (Mathew Bagdonas)، سرهنگ نیروی دریایی ایالات متحده، مسئول کارزار بازیابی آثار فرهنگی عراق، کار خود را از محله‌های مختلف شهر، شروع کرد. در همین حال، رهبران مذهبی عراق، دزدیدن آثار فرهنگی را حرام اعلام کرده و خواهان بازگرداندن اشیای دزدیده شده شدند. تلاش گسترده بین‌المللی، در نهایت منجر به بازیابی بیش از پنج هزار شی رپوده شده در گمرک شد. (۶۴) اما با گذشت شش ماه، در اکتبر ۲۰۰۳، فرماندهان نظامی، باگدناس را بازنشسته کردند و بازیابی اشیای موزه، متوقف شد.

دولت موقت ائتلاف، در نخستین روزهای اشغال عراق، چندین نفر را به عنوان مشاور فرهنگی، انتخاب کرد. جان آگروستو (John Agresto)، رئیس تحصیلات تکمیلی در دولت موقت ائتلاف، خواهان ۱/۲ میلیارد دلار برای احیای دانشگاه‌های عراق شد. اما او در سال ۲۰۰۴، تنها ۹ میلیون دلار دریافت کرد. (۶۵) هنگامی که در سال ۲۰۰۵، از سمت خود کناره‌گیری کرد، فرد دیگری جایگزین وی (آگروستو) نشد. (۶۶) رنه تیگلر (Rene Tejgeler)، فردی آلمانی که مشاور ارشد فرهنگی دولت ائتلاف بود، نیز به سرنوشت مشابهی دچار شد. او نیز طرحی برای



بازیابی موزه‌ها و کتابخانه‌های عراق داشت. دولت موقت ائتلاف، بودجه کمی به تیگر اختصاص داد که جوابگوی نیازهای فوری عراق نبود. پل برمر، رئیس دولت موقت ائتلاف، آشکارا، علاقه کمی به این مسئله داشت. زمانی که تیگر در سال ۲۰۰۵، از سمت خود کناره‌گیری کرد، فرد دیگری برای جانشینی او انتخاب نشد.^(۶۳)

کتابخانه کنگره آمریکا، در اکتبر ۲۰۰۳، طرح پر هزینه‌ای برای احداث یک کتابخانه ملی جدید برای عراق و آموزش کتابدارهای عراقی، پیشنهاد کرد.^(۶۴) متخصصین آمریکایی گفتند که این کتابخانه باید در ساختمان مدرن زیبایی در کنار رودخانه دجله واقع شود. این ساختمان در زمان صدام حسین، کلوب افسران ارشد بود. دولت موقت ائتلاف، این طرح را تحسین نمود و رسانه‌های آمریکایی نیز بسیار به آن پرداختند. اما برمر، در نهایت، کلوب افسران را به سایر درخواست‌کننده‌های این مکان واگذار کرد و تقریباً تمام قول‌های ایالات متحده برای کمک به بازیابی کتابخانه ملی عراق، به فراموشی سپرده شد.

در دسامبر ۲۰۰۳، سعد اسکندر به‌عنوان رئیس جدید کتابخانه ملی عراق، برگزیده شد. اگرچه هشت ماه از آتش‌سوزی و غارت کتابخانه می‌گذشت، اما همچنان ساختمان «شرایطی غم‌بار» داشت. اسکندر گزارش داد: «در کتابخانه ملی، نه پولی بود، نه آبی، نه برقی، نه کاغذی، نه خودکاری و نه مبلمانی.»^(۶۵) دولت موقت ائتلاف، در سال ۲۰۰۴، تنها یک بودجه ۷۰۰۰۰ دلاری برای کتابخانه در نظر گرفت. کتابخانه باید تمام هزینه‌های خود از جمله هزینه تعمیرات و خرید تجهیزات و مبلان جدید را از همین بودجه می‌پرداخت.^(۶۶) با گذشت یک‌سال، اسکندر گفت: «به‌نظر می‌رسد گروه کتابخانه کنگره ایالات متحده، قول‌های خود را فراموش کرده است.»^(۶۷)

آژانس توسعه، وابسته به صندوق کمک‌های ایالات متحده، در سال ۲۰۰۳، برای حمایت از کتابخانه‌های عراق، موزه‌ها و اشیای آنتیک این کشور، پنج سروزه را آغاز نمود. با بودجه‌ای که صندوق کمک‌های ایالات متحده به این پروژه‌ها اختصاص داد، چندین دانشگاه موافقت کردند تا کتابدارها و کارکنان موزه‌ها را آموزش داده، تحقیقات قانونی را پیش برده، منابع پژوهشی آنلاین را ساماندهی کرده و کارهای دیگری نیز انجام دهند. پس از شروع خوبی که این پروژه‌ها داشت و برنامه‌های آموزشی که پیگیری می‌شد، صندوق کمک‌های آمریکا، در پایان سال اول، بودجه این پروژه‌ها را قطع کرد و در نتیجه همه برنامه‌ها، متوقف شدند.^(۶۸) در دوران سفارت جان نگر بوته در عراق، اولویت‌های عراق به مسئله «امنیت» تغییر یافت. در این دوره، حتی بسیاری از بودجه‌های ناچیز فرهنگی، به کلی قطع شد.

بریتانیا نیز چند پروژه اساسی پیشنهاد داد، اما در عمل توجهی به سقوط فرهنگی عراق نکرد. وزارت فرهنگ بریتانیا، در پاسخ به نارضایتی عمومی پس از نخستین موج غارت آثار فرهنگی عراق، قبول داد برای محافظت از سایت‌های باستان‌شناسی ۱۲ میلیون پوند اختصاص دهد. اما این قول به‌زودی به فراموشی سپرده شد و دولت بریتانیا این برنامه را هیچ‌گاه اجرا نکرد. کنسول گری بریتانیا، یا سرویس فرهنگی بریتانیا، در سال ۲۰۰۳ اعلام کرد، در حال جمع‌آوری کتاب برای انتقال به عراق است تا جایگزین کتاب‌های نابود شده، شوند. دانشگاه‌های انگلیس، هزاران کتاب و نشریه دوره‌ای به این طرح اختصاص دادند، اما سرانجام هیچ تلاشی صورت نگرفت تا مشخص شود دقیقاً عراق به چه کتاب‌هایی احتیاج دارد و این که چگونه این مجموعه‌ها به کتابخانه‌های عراق، منتقل می‌شوند.^(۶۹) سرانجام، ۲۵ تن کتاب از امان به عراق، منتقل شد و در آنجا ماه‌ها در انبار گمرک، خاک خوردند. هنوز هم مشخص نشده است که عاقبت چه بر سر کتاب‌ها آمد و یا این که برای

خوانندگان عراقی و کتابخانه‌های غارت‌شده عراق، مناسب بودند یا نه؟^(۷۰)

آخرین تحولات موزه و کتابخانه ملی عراق

برخی از مجموعه‌های موزه ملی عراق، مجدداً به‌دست آمد، اما این موزه هیچ‌گاه احیا نشد. دنی جورج (Donny George)، رئیس هیأت مدیره میراث فرهنگی عراق و مدیر موزه ملی عراق، در اوت ۲۰۰۶، به سوریه گریخته و در آنجا از سمت خود استعفا داد. پیش از ترک موزه، دستور داد درهای موزه با بتن، لاک و مهر شود تا جلوی غارت بیشتر آن، گرفته شود. جورج معتقد بود؛ ناکامی رهبران عراق و نیروهای نظامی ایالات متحده در حفاظت از سایت‌های باستان‌شناسی عراق، «غیرقابل تحمل» است.^(۷۱) او در حال حاضر، پژوهشگر مقیم در دانشگاه استونی بروک، شاخه‌ای از دانشگاه ایالتی نیویورک است. وزارت فرهنگ عراق، تا کنون دستوری برای بازگشایی موزه ملی عراق صادر نکرده است. این موزه، هم‌اکنون با علف‌های هرز محاصره شده و در پشت درهای فلزی، کیسه‌های شن و سیم‌های خاردار، قرار گرفته است. این وضعیت سمبل دیگری از اشغال طولانی مدت عراق است.^(۷۲)

حکایت کتابخانه ملی عراق هم دردناک، اما کمی امیدوارکننده‌تر است. رئیس کتابخانه، سعد اسکندر علی‌رغم بی‌توجهی ایالات متحده و بریتانیا، بازسازی این مؤسسه را شروع کرد. اسکندر، با کمک اندکی از جانب جمهوری چک و کمک‌های دو سازمان غیر دولتی (NGO) و همچنین پشتیبانی مالی دولت عراق، ساختمان کتابخانه را احیا می‌کند، تعداد کارکنانش را افزایش می‌دهد و کار مشکل بازیابی بروشورها و نگهداری اموال آسیب دیده را انجام می‌دهد.^(۷۳) کارکنان غیرسیاسی و غیرفرقه‌ای او، متشکل از کردها، سنی‌ها، شیعیان و سایر عراقی‌هاست. با کمک ایتالیایی‌ها و ژاپنی‌ها، کتابخانه به کامپیوتر و اینترنت دسترسی دارد و مرتباً این امکانات در دسترس عموم قرار می‌گیرد.^(۷۴) با این وجود، کتابخانه از خشونت‌های بغداد اشغال شده در امان نبوده و حفاظت مناسبی نیز نداشته است. اسکندر در ویلاگ خود، از کشته‌شدن کارکنانش و بمب‌گذاری در انتشاراتی‌های مهم عراق، نوشته است.^(۷۵) علی‌رغم غارت و نابودی آثار فرهنگی عراق، کتابخانه ملی عراق به کار خود ادامه می‌دهد، هر چند مشخص نیست تا کی می‌تواند به حیات خود ادامه دهد.

سخن پایانی

بر اساس معاهده ژنو، نیروهای اشغالگر، باید نظم عمومی را حفظ کرده و جلوی غارتگری را بگیرند. بخصوص، معاهده ژنو و معاهده هاگ، خواهان حفاظت از دارایی‌های فرهنگی در برابر نابودی و سرقت هستند و استفاده از این دارایی‌ها را در اقدامات نظامی منع می‌کنند. معاهده حفاظت از دارایی‌های فرهنگی در حین عملیات نظامی (سال ۱۹۵۴) مشخص می‌کند، نیروی اشغالگر باید برای محافظت و نگهداری دارایی‌های فرهنگی کشور اشغال شده، اقدامات ضروری انجام دهد و باید جلوی هرگونه «دزدی، غارت، اختلاس و هر عملی که تحت‌عنوان دزدی اموال فرهنگی باشد، را بگیرد. با این وجود، نیروهای ائتلاف، این قوانین بین‌المللی را نادیده گرفته و نقض کرده‌اند و در نتیجه آسیب شدید و جبران‌ناپذیری به میراث فرهنگی عراق و کل بشریت، وارد کرده‌اند.

پی‌نوشت‌ها:

- 1- US Department of Defense, *News Briefing by Secretary of Defense Donald Rumsfeld and General Richard Meyers* (April 11, 2003). See Sean Loughlin, "Rumsfeld on Looting in Iraq" *CNN* (April 12, 2003)
- 2- We have used here the most common English language names for these institutions. Their formal names are: Iraq National Library and Archive and Iraq Museum.
- 3- Donald MacLeod, "Scholars Move to Protect 'Priceless' Iraqi Heritage" *Guardian* (March 21, 2003)

- 37- Spurr, "Iraqi Libraries" *op. cit.*
- 38- Spurr, "Iraqi Libraries" *op. cit.* p. 32
- 39- Al-Tikriti, *op. cit.*
- 40- See John F Burns, "Pillagers Strip Iraqi Museum of its Treasure" *New York Times* (April 12, 2003)
- 41- McGuire Gibson, "Cultural Tragedy in Iraq: A Report on the Looting of Museums, Archives, and Sites" in *Art Loss in Iraq: An Update - Edited Proceedings: International Foundation for Art Research* (October 28, 2004). See also Milbry Park and Angela M H Schuster, *The Looting of the Iraq Museum, Baghdad: The Lost Legacy of Ancient Mesopotamia* (New York: Harry N. Abrams, 2005)
- 42- Mark Fisher, "Tomb Raiders" *Guardian* (January 19, 2006)
- 43- Douglas Birch, "In North Iraq, and Ancient Past Falls Victim to a Modern War" *Baltimore Sun* (April 18, 2003)
- 44- International Committee of the Blue Cross, *Heritage at Risk 2004/2005*, Chapter on Iraq, p. 120
- 45- *Ibid.*
- 46- *Ibid.*
- 47- *Ibid.*
- 48- See, for example, the statement by many leading scholars at the workshop on "The Threat to Iraq's Cultural Heritage," held at the University of Chicago's Oriental Institute on July 23, 2005, posted on the web at http://oi.uchicago.edu/OI/IRAQ/wa_statement.html
- 49- Guy Gugliotta, "Looted Iraqi Relics Slow to Surface" *Washington Post* (November 8, 2005)
- 50- Scholar Elizabeth Stone studied satellite photographs of an area of the South and found a total of 17 square kilometers of looted sites (personal communication).
- 51- Colonel Matthew Bogdanos, as quoted in Cindy Ho, "Heritage Lost: looting of archaeological sites continues in Iraq" *Savingantiquities.org* (2004)
- 52- *Ibid.*
- 53- Sumedha Senanayake, "Iraq: Antiquities Continue to be Pillaged, Destroyed" *Radio Free Europe/Radio Liberty* (October 12, 2006)
- 54- Stephen Farrell and Rana Sabbagh-Gargour, "For Sale: A Nation's Treasures" *Times, London* (July 2, 2005)
- 55- Mark Fisher, "Tomb Raiders" *Guardian* (January 19, 2006)
- 56- John Curtis, "Report on Meeting at Babylon 11-13th December, 2004" *British Museum* (2005). See also Joanne Farchakh Bejjaly, "History Lost in Dust of War-Torn Iraq" *BBC* (April 25, 2005) and Rory McCarthy and Maev Kennedy, "Babylon Wrecked by War" *Guardian* (January 15, 2005)
- 57- *Ibid.*
- 58- "Poland Apologizes for Damage Troops Inflicted on Babylon" *History News Network* (August 3, 2005)
- 59- Martin Bailey, "After the Looting Was Over" *Apollo* (May 2004)
- 60- Mark Rose, "A Conversation with Matthew F. Bogdanos" *Archaeology Magazine* (October 16, 2003); Mary Wiltenburg, "'Pit Bull' Dogs Iraq Looters" *Christian Science Monitor* (February 20, 2004)
- 61- Spurr, "Iraqi Libraries" pp. 34-35
- 62- *Ibid.*, p. 21
- 63- *Ibid.*, p. 34
- 64- Mary-Jane Deeb, et al, "Report on the National Library and the House of Manuscripts" *Library of Congress* (November, 2003)
- 65- Eskander, "The Tale" *op. cit.*
- 66- *Ibid.*
- 67- *Ibid.*
- 68- Spurr, "Iraqi Libraries" *op. cit.* pp. 38-45
- 69- *Ibid.* pp. 52-53
- 70- *Ibid.* p. 53
- 71- Ellen Knickmeyer, "Iraq's Head of Antiquities Quits After Looting of Ancient Treasures" *Washington Post* (August 28, 2006)
- 72- Ellen Knickmeyer, "Iraqi Museum Sealed Against Looters" *Washington Post* (August 27, 2006)
- 73- Eskander, "The Tale" *op. cit.*
- 74- *Ibid.*
- 75- "Diary of Saad Eskander" posted at www.bl.uk/iraqdiary.html
- 4- Andrew Lawler, "Impending War Stokes Battle Over Iraqi Antiquities" *Science* (January 31, 2003)
- 5- *Ibid.*
- 6- McGuire Gibson is a Professor of Mesopotamian Archaeology. See "Cultural Tragedy in Iraq: A Report on the Looting of Museums, Archives, and Sites" in *Art Loss in Iraq: An Update - Edited Proceedings: IFAR Evening* (October 28, 2004)
- 7- Guy Gugliotta, "Pentagon Was Told of Risk to Museums: US Urged to Save Iraq's Historic Artifacts" *Washington Post* (April 14, 2003)
- 8- *Ibid.*
- 9- See, for example, the Statement by the International Committee of the Blue Shield (March 7, 2003), the "Open Declaration on Cultural Heritage at Risk in Iraq" (March 21, 2003) signed by 13 professional societies and research programs as well as about 180 scholars; and the Statement by the Archaeological Institute of America and the American Association for Research in Baghdad (April 9, 2003).
- 10- *Ibid.* See also "Concern for Cultural Heritage in Iraq" *Archaeological Institute of America* (December 18, 2002); also: Archaeological Institute of America (AIA), "Resolution Regarding War and the Destruction of Antiquities" *Archeology Magazine* (January/February, 2003); also Guy Gugliotta, "Iraq War Could Put Ancient Treasures at Risk" *Washington Post* (March 3, 2003)
- 11- David Tresilian, "'Cultural Catastrophe' Hits Iraq" *Al-Ahram* (April 24-30, 2003)
- 12- The new organization appears to have been founded with the war especially in mind. See Lawler, *op. cit.*
- 13- As quoted by David Darcy, "Legal Group to Fight 'Retentionist' Policies" *Art Newspaper* (October 24, 2002)
- 14- Lawler, *op. cit.*
- 15- Donald MacLeod, "US Lobby Could Threaten Iraqi Heritage" *Guardian* (April 10, 2003)
- 16- Zainab Bahrani, "Looting and Conquest" *The Nation* (May 26, 2003)
- 17- As quoted in MacLeod, *op. cit.*
- 18- It seems that the earliest measure of protection was taken on April 16, at the National Museum, eight days after Coalition forces seized Baghdad.
- 19- There are many reports of Coalition units refusing to protect cultural sites, even when located nearby. See e.g. Nabil al-Tikriti, "Iraq Manuscript Collections, Archives & Libraries Situation Report" (June 8, 2003) [Oriental Institute, University of Chicago]
- 20- Jeffrey B. Spurr, "Iraqi libraries and Archives in Peril" *Middle East Librarians Association* (April 2007) p. 9
- 21- Matthew Bogdanos, *Thieves of Baghdad* (New York, 2005)
- 22- *Ibid.*
- 23- Stephen Farrell and Rana Sabbagh-Gargour, "For Sale: A Nation's Treasures" *Times, London* (July 2, 2005)
- 24- Jeffrey B. Spurr, "Indispensable yet Vulnerable: The Library in Dangerous Times, Preface to a Report on the Condition of Iraqi libraries and Efforts to provide assistance to them" *Middle East Librarians Association, Iraq Crisis website* (May, 2005)
- 25- *Ibid.*
- 26- Loughlin, *op. cit.*
- 27- al-Tikriti, *op. cit.*, provides powerful examples.
- 28- Robert K McCartney, "Expert Thieves Took Artifacts, UNESCO Says" *Washington Post* (April 18, 2003)
- 29- Saad Eskander, "The Tale of Iraq's 'Cemetery of Books'" *Information Today* (December 2004). See also Spurr, "Iraqi Libraries" *op. cit.*, pp. 16-18
- 30- Eskander, *op. cit.*
- 31- *Ibid.*
- 32- Jeffrey B. Spurr, "Indispensable yet Vulnerable: The Library in Dangerous Times, Preface to a Report on the Condition of Iraqi Libraries and Efforts to Provide Assistance to Them" *Middle East Librarians Association, Iraq Crisis website* (May 2005). See also Mary-Jane Deeb, et al, "The Library of Congress and the U.S. Department of State Mission to Baghdad: Report on the National Library and the House of Manuscripts" (October 27-November 3, 2003)
- 33- Spurr, "Iraqi Libraries" *op. cit.* pp. 29-30
- 34- *Ibid.*, p. 29.
- 35- *Ibid.*, pp. 28-29
- 36- al-Tikriti, *op. cit.*